

Scars that Light Up the Night

ยางนา

บ้านสวนยาง อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก

Every green tree is far more glorious than if it were made of gold and silver.

Martin Luther

ไม่มีใครรู้ว่าจังหวัดพิษณุโลกเมื่อ 400 ปีก่อนมีสภาพเป็นเช่นไร อาจยกเว้นก็แต่ยางนาต้นนี้ที่ยืนหยัดยังประโยชน์ให้ชาวสยามมาตั้งแต่ราวปี 2131 ยางนาต้นนี้เกิดทันการปกครองของพระมหาจักรีบรมราชูปถัมภ์ของราชวงศ์สุโขทัยที่ปกครองกรุงศรีอยุธยา ในตอนนั้นพิษณุโลกมีฐานะเป็นเมืองลูกหลวง หลังจากเป็นอาณานิคมกรุงศรีอยุธยาจนถึง 25 ปี และเป็นหน้าด่านสำคัญสกัดกั้นกองทัพพม่า ในตอนนั้นป่าไม้คงยังสมบูรณ์ทุกหนแห่ง โดยเฉพาะต้นยางนาซึ่งได้กลายมาเป็นชื่อหมู่บ้านสืบมาจนปัจจุบัน

หากจัดลำดับชนิดพันธุ์ต้นไม้ใหญ่ที่ใกล้ชีวิตวิถีชีวิตคนไทยอย่างยาวนาน ยางนาก็ น่าจะติดอันดับต้นๆ

เนื่องด้วยเติบโตได้ดีในป่าหลากหลายประเภท ทั้งป่าเต็งรัง ป่าเบญจพรรณ ป่าดิบแล้ง ป่าดิบชื้น หรือกระทั่งป่าพรุ และพบการกระจายพันธุ์ทั่วประเทศไทย ตั้งแต่บริเวณที่ตอนชายทะเล ริมฝั่งแม่น้ำ ที่ราบลุ่ม เรื่อยไปจนถึงที่สูงหลายร้อยเมตร จากระดับน้ำทะเล

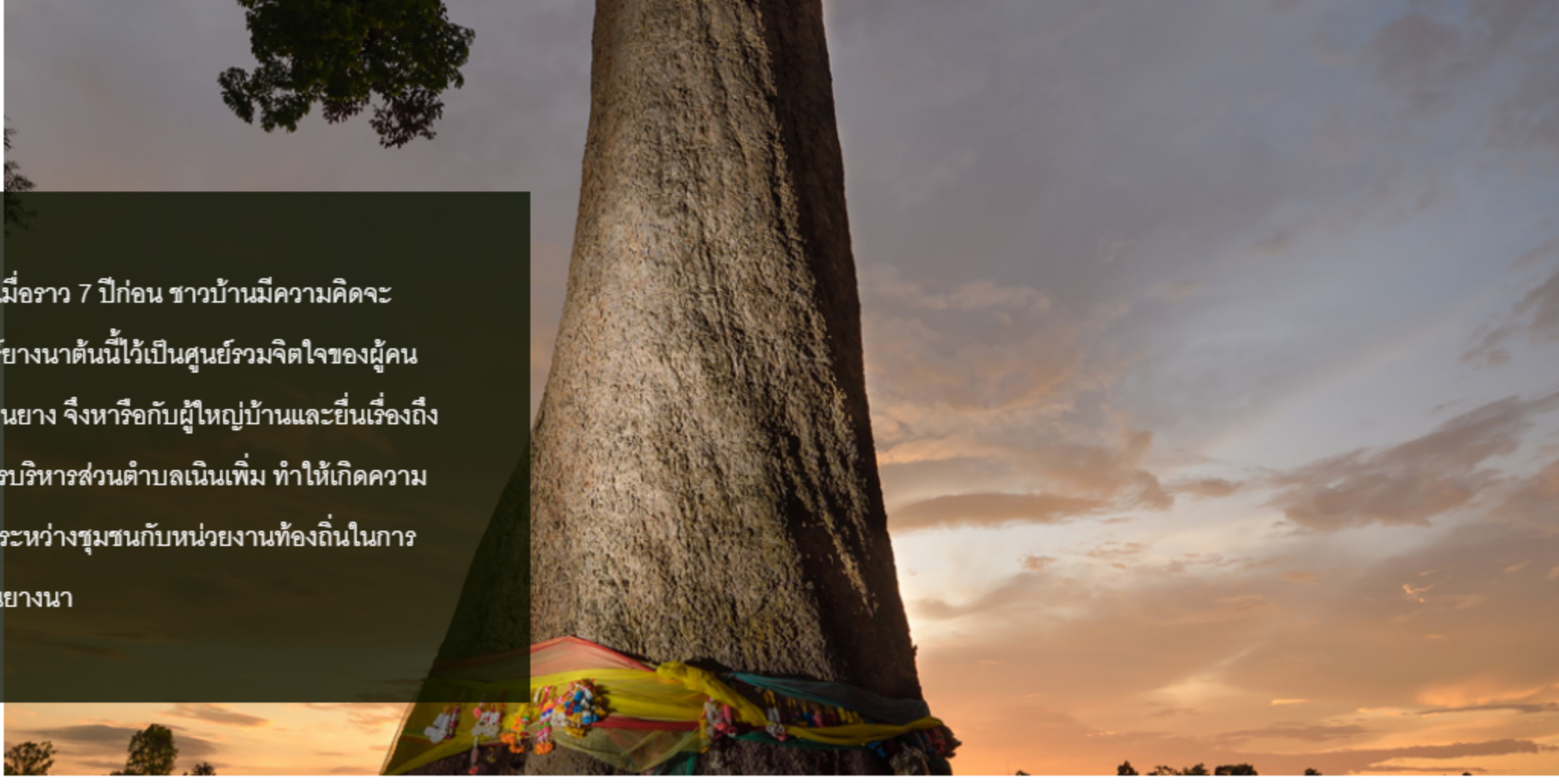
คนไทยทุกภูมิภาคจึงคุ้นเคยกับการใช้ประโยชน์ยางนา ทั้งใช้เนื้อไม้ที่แข็งแรงปานกลางในการสร้างบ้าน ต่อเรือ ทำเครื่องเรือน ฯลฯ และใช้น้ำมันยางนาทำไฟได้ จุดไฟส่องสว่าง หรือผสมน้ำมันยางนากับขี้เถ้าเพื่อขย้านวเรือป้องกันการรั่วซึม

ยางนาใหญ่ขนาด 12-13 คนโอบ ความสูงประมาณ 50 เมตรต้นนี้ ยืนเด่นตระหง่านอยู่ริมทุ่งนาที่บ้านสวนยาง ตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก ชื่อ 'บ้านสวนยาง' ปงบอกชัดเจนว่าชุมชนแห่งนี้ตั้งมีต้นยางนาจำนวนมาก มากพอจะรวมกันเป็นสวนได้ เหมือนกับชื่อสถานที่หลายแห่งทั่วประเทศที่เกี่ยวข้องกับต้นยางนา เช่น อำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก บ้านยางน้อย จังหวัดอุบลราชธานี วัดยางทอง จังหวัดเชียงใหม่ วัดยางทอง จังหวัดอ่างทอง เป็นต้น

ทว่าชื่อนี้เป็นความจริงแค่ไหนในอดีต และความจริงดังกล่าวก็สิ้นสุดลงตั้งแต่หลายสิบปีที่แล้ว เมื่อบริษัทค้าไม้เข้ามาในหมู่บ้านเพื่อขว้างซื้อ ตัดโค่น และชักลากไม้ขนาดใหญ่โดยเฉพาะต้นยางนาและต้นเต็งออกไปจากพื้นที่ ที่ยังเหลือรอดอยู่เพียงลำพังและเติบโตต่อมาได้ ชาวบ้านเชื่อกันว่าเป็นเพราะเจ้าที่เจ้าทางช่วยซ่อนอำพรางเอาไว้

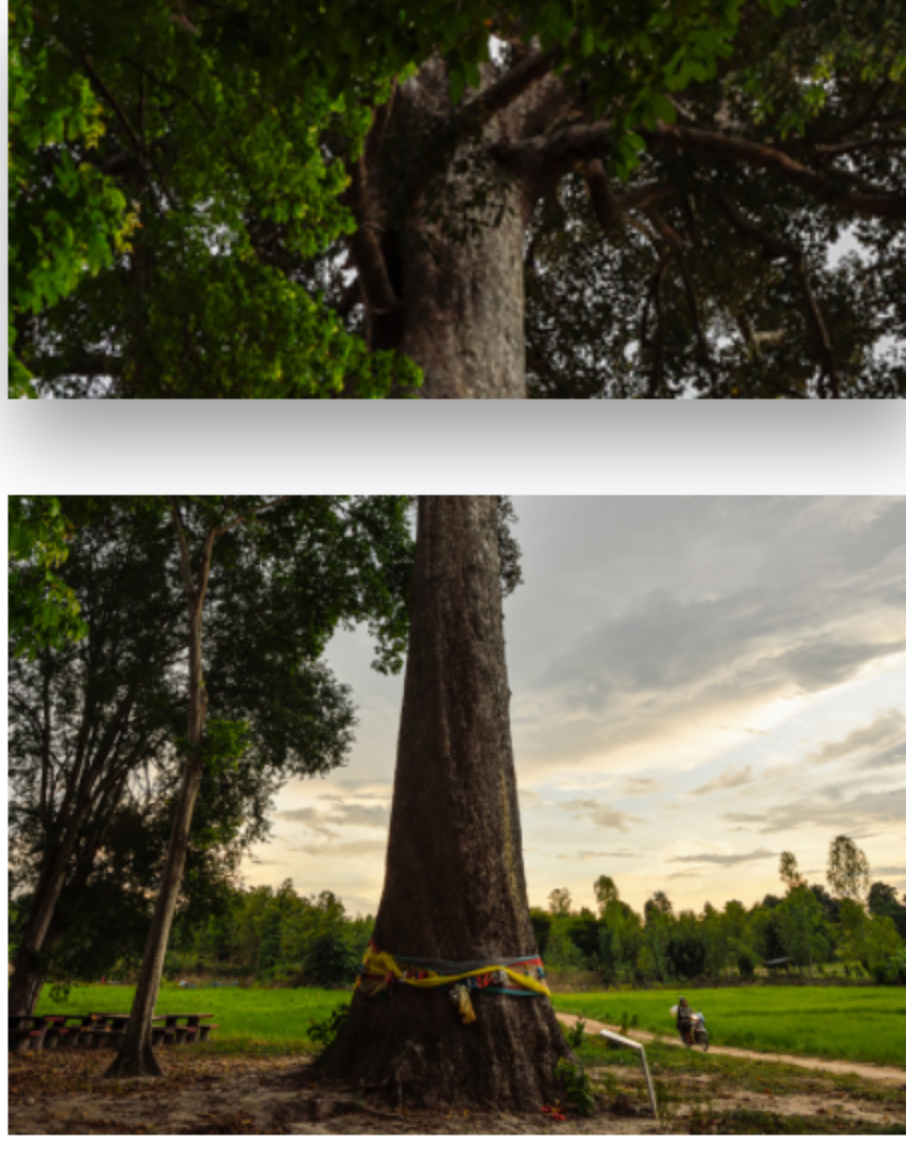
Scars that Light Up the Night

กระทั่งเมื่อราว 7 ปีก่อน ชาวบ้านมีความคิดจะอนุรักษ์ยางนาต้นนี้ไว้เป็นศูนย์รวมจิตใจของผู้คนบ้านสวนยาง จึงหารือกับผู้ใหญ่บ้านและยื่นเรื่องถึงองค์การบริหารส่วนตำบลเนินเพิ่ม ทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างชุมชนกับหน่วยงานท้องถิ่นในการดูแลต้นยางนา

ทั้งปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณโดยรอบ บำรุงธาตุอาหารในดินเพื่อฟื้นฟูสุขภาพของต้นยางนา และจัดงาน 'ตักบาตรต้นยางนา' ขึ้นเป็นครั้งแรกในเดือนมกราคม โดยนิมนต์พระสงฆ์ 9 รูปจากวัดบ้านหัวนาและวัดสวนยางมารับบาตรและเจริญพระพุทธมนต์เพื่อความเป็นสิริมงคล ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวยังจัดต่อเนื่องเป็นประจำทุกปี

สำหรับอายุของต้นยางนานั้น เอกพงษ์ กุลเจริญ นายกององค์การบริหารส่วนตำบลเนินเพิ่ม ประธานงานไปยังมหาวิทยาลัยพะเยาเพื่อให้นักวิชาการเข้ามาดำเนินการสุ่มเก็บตัวอย่างเนื้อไม้หลายจุด ตั้งแต่บริเวณโคนต้นไม้เกิน 1.5 เมตร จากพื้นดิน จนถึงระดับความสูงมากกว่าสิบเมตร โดยใช้ขวานเจาะเนื้อไม้จากเปลือกนอก สดลึกเข้าไปถึงแก่นไม้ในตำแหน่งแกนกลางของลำต้น เพื่อนำตัวอย่างเนื้อไม้ไปตรวจวิเคราะห์วงปีและเพื่อลำเลียงด้วยเทคนิคทางจุลชีววิทยา รวมทั้งนำตัวอย่างเปลือกไม้ไปทดสอบความแก่โดยเทียบเคียงกับยางนาต้นอื่นๆ ในประเทศไทย

ผลการตรวจวิเคราะห์ที่มีเอกสารรับรองอย่างเป็นทางการจากคณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา เมื่อวันที่ 4 เมษายน 2562 ระบุว่า ยางนาต้นนี้มีอายุประมาณ 432 ปี เมื่อมองจากไกลๆ ในระยะที่สามารถเห็นลำต้นและองค์ประกอบครบถ้วนจากโคนถึงเรือนยอดโดยไม่ต้องแง้มคอตั้ง จะพบความสวยสง่าและลักษณะครบตามตำรา คือลำต้นเปลาตรงรูปทรงกระบอกและเรือนยอดทรงพุ่มกลม

ครั้นเดินเข้ามาจะระยะประชิดก็จะมีเปลือกลำต้นสีน้ำตาลอมเทา พื้นผิวค่อนข้างเรียบแต่แตกเป็นร่องทั้งแนวตั้งและแนวนอน หากเดินวนเป็นวงกลมจนครบรอบพร้อมทั้งสังเกตโคนต้นไม้ให้ถี่ย่อมต้องเห็นโพรงต้นๆ สองโพรง ทั้งคู่อยู่คนละฝั่งของลำต้นในตำแหน่งตรงข้ามกัน

นี่ไม่ใช่สิ่งที่พบได้ทั่วไปบนต้นยางนา และมีได้ปรากฏขึ้นเองตามธรรมชาติ หากเป็นบาดแผลจากการใช้ประโยชน์ในอดีตที่ยังฝากร่องรอยเอาไว้

ย้อนกลับไปในสมัยที่บ้านสวนยางยังไม่มีไฟฟ้าใช้ ยางนาต้นนี้มีคุณค่าต่อชาวบ้านอย่างมากในฐานะแหล่งกำเนิดแสงสว่างในช่วงเวลากลางคืน

น้ำมันยางนาเป็นของเหลวสีน้ำตาลใสที่ซ่อนอยู่ในเนื้อไม้ คนโบราณจึงต้องใช้ขวานถากเปิดเปลือกไม้เป็นโพรงกว้างประมาณ 20-30 เซนติเมตร และเจาะเนื้อไม้ลึกเข้าไปในลำต้นประมาณหนึ่งศอก โดยให้พื้นโพรงลาดเฉียงลงสู่แกนกลางลำต้นเพื่อเป็นแอ่งเก็บน้ำมัน ทั้งใช้ประมาณ 3-5 วันให้น้ำมันค่อยๆ ซึมออกมาในปริมาณมากพอจึงตัดออก และรออีก 3-5 วันสำหรับการเก็บน้ำมันรอบถัดไป

หากน้ำมันยางนาไม่พอใช้เลย ชาวบ้านต้องจุดไฟเผาโพรงในช่วงเวลาสั้นๆ แล้วดับไฟเพื่อป้องกันยางนาได้รับความเสียหาย เป็นเทคนิคการใช้ความร้อนช่วยหลอมละลายน้ำมันที่จับตัวเป็นก้อนแข็งและอุดตันท่อน้ำมันนั่นเอง

เมื่อนำเศษไม้ขี้เถ้า มาคลุกหรือแช่ในน้ำมันยางนา บรรจุเศษไม้ขี้เถ้าหรือเปลืองจากธรรมชาติลงในกระบอกไม้ไผ่ คำพองเหล็ก ก็ใช้เป็นที่จุดไฟเพื่อส่องสว่างยามวิกาลได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตาม ในวันที่ตะเกียงน้ำมันเกิดขึ้นใช้งานสะดวกกว่าเข้ามาแทนที่ ก็ไม่มีใครเก็บน้ำมันยางนามาทำไฟอีกต่อไป ต้นไม้ใหญ่จึงค่อยๆ สร้างเนื้อเยื่อใหม่ขึ้นมาหุ้มช่องว่างที่เหลือน้อย กระทั่งเหลือเป็นโพรงต้นดังที่เห็นในปัจจุบัน

ควารับมือขึ้นต้นยางนาแล้วใช้สายลวดจางอย่างละเอียดอีกครั้ง โดยค่อยๆ แหนมมองไล่ขึ้นสู่เบื้องบนก็เจอะจุดดวงแห่งหมอยาวขึ้น โผล่ออกมาจากลำต้น สันนิษฐานว่ามันอาจเป็นตะปูตัวยาวหรือทอยเหล็กที่หมอมั้งใช้ขุดตัดลำต้นเพื่อปีนขึ้นไปเก็บรังผึ้ง

เพราะยางนาต้นนี้เคยเป็นแหล่งชุมนุมของฝูงผึ้ง พวกมันเข้ามาจับจองทำรังกันแทบทุกกิ่งก้าน โดยในช่วงที่หนาแน่นที่สุดอาจมีรังผึ้งมากกว่า 50 รัง หรืออาจจะมีร้อยรัง ตามคำบอกเล่าของชาวบ้านที่ว่าหมอมั้งปีนขึ้นลงอยู่สองคืนก็ยังไม่หมด

แม้ในช่วงสิบปีให้หลังปริมาณผึ้งที่มากทำรังจะลดน้อยลงโดยไม่มีใครทราบสาเหตุ และไม่มีใครตีผึ้งอีกเลยหลังจากชาวบ้านเริ่มอนุรักษ์ต้นยางนา แต่ก็ยังมีขี้ผึ้งรังผึ้งเก่าหล่นปะปนอยู่ทั่วไปแม้แห้งบนพื้นดินในตำแหน่งไมไกลจากโคนต้นไม้ให้เห็นอยู่บ้าง

เหล่านี้คือร่องรอยธรรมชาติ ที่เป็นเบาะแสแลเห็นพิเศษ สามารถบอกเล่าเรื่องราวที่ซ่อนอยู่เบื้องหลัง ทั้งผลผลิตทางธรรมชาติจากต้นยางนา และภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์ของผู้คนในอดีต ให้เรารับรู้ได้อย่างน่าประทับใจ

